

IMPACTUL MEDIULUI DE SECURITATE ASUPRA STRATEGIILOR DE APĂRARE ALE STATELOR MICI ȘI MIJLOCII

Prof. dr. Ioana RIEBER

Colegiul Național „Gheorghe Lazăr”, București

Dinamica schimbărilor la nivel regional și global presupune existența unor strategii care să permită eficientizarea activității structurilor de securitate și apărare. În funcție de riscurile, vulnerabilitățile și amenințările cărora trebuie să le răspundă militar sau non-militar, statele mici și mijlocii și-au elaborat documentele strategice, ținând cont de dimensiunea internă și externă a securității. Securitatea lor depinde, în mare măsură, de factorii externi, turbulențele din sistemul internațional reprezentând o provocare serioasă pentru un stat mic.

Dacă statele mici și mijlocii sunt situate în vecinătatea unei puteri mari, revizioniste, nedemocratice, securitatea nu poate fi obținută decât prin strategii creative. Accentul se pune, astfel, pe existența capacităților militare puternice și flexibile, necesare identificării și contracarării amenințărilor și pe integrarea în alianțe/coalitii de alianțe.

Cuvinte-cheie: puteri mici și mijlocii, alianțe, integrare, securitate, capacități militare.

INTRODUCERE

Lumea nu a fost niciodată sigură pentru statele considerate puteri mici și mijlocii, deoarece acestea nu își pot permite un conflict de mare intensitate, motiv pentru care sunt obligate să-și gândească strategia de apărare astfel încât să-și asigure securitatea utilizând cu eficiență maximă resursele materiale și umane de care dispun.

Mijloacele și metodele la care apelează sunt foarte variate, de la diplomație și relații bilaterale sau multilaterale la alianțe militare sau la solicitarea sprijinului din partea organizațiilor internaționale, ca organe de securitate și apărare colectivă.

TIPURI DE STRATEGII DE SECURITATE UTILIZATE DE STATELE MICI ȘI MIJLOCII

Un stat considerat o putere mică sau mijlocie nu poate fi decident în relațiile internaționale și nu poate schimba regulile, deoarece nu îi permit caracteristicile sale cantitative: dimensiunea mică a teritoriului, populația puțin numeroasă, capacitatea economică redusă și capacitățile militare limitate.

Profesorul britanic de științe politice Baldur Thorhallsson a utilizat șase criterii care trebuie luate în considerare atunci când avem în vedere încadrarea unui stat într-o anumită categorie de putere (2018, pp. 17-34): (1) dimensiunea fixă [populația, teritoriul]; (2) dimensiunea economică [PIB, dimensiunea pieței, gradul de dezvoltare]; (3) dimensiunea suveranității [capacitatea de a exercita controlul juridicțional asupra teritoriului], (4) dimensiunea politică [guvernare, aparate birocratice, coeziune internă, consens politic și militar]; (5) dimensiunea perceptivă [discurs politic, identitate de sine] și (6) dimensiunea preferinței [ambii, priorități de elită]. Deși este o analiză internă, cadrul schematic generat de Thorhallsson este extrem de relevant pentru a realiza o analiză a capacității statului și a nesiguranței în implementarea politicii și strategiei de securitate națională (Domingo-Almase, 2019).

Nivelul capacităților militare, precum și o economie puternică sunt factori semnificativi, care definesc provocările și limitările statelor mici, dar insuficiente pentru a explica politicile lor externe. Contextul istoric, poziția geografică, practicile social-politice sunt, de asemenea, factori de care se ține cont în clasificarea statelor.

Statele mijlocii pot fi actori regionali de care să se țină seamă într-un anumit context geostrategic, de exemplu, Danemarca. Acesta este un stat mic, ca dimensiune, în cadrul NATO, dar o putere edificatoare în relația cu statele baltice. De fapt, mediul

strategic face ca agendele de securitate ale statelor mici să nu fie identice, deoarece acestea sunt situate în zone geografice diferite, cu vecini diferiți și se confruntă cu diferite probleme. În funcție de eficiența deciziilor luate de factorii politici, dimensiunea nu împiedică statele mici să fie active sau să își exercite influența în relațiile internaționale, ele pot participa la operații militare, cum este cazul Suediei, Finlandei și Danemarcei, sau pot contribui efectiv în rezolvarea problemelor lumii contemporane, prin activitatea desfășurată în cadrul organizațiilor internaționale (Vaicekauskaitė, 2017, pp. 7-15).

Instrumentele primare ale unui stat mic sunt politica externă și diplomația. Diplomația este prima linie de apărare în conflictele internaționale. Statele subdezvoltate trebuie, adesea, să elaboreze cele mai complexe repertorii diplomatice pentru a contracara mișcările statelor mari. De regulă, „*steaua călăuzitoare*” a politicilor externe ale statelor mici a fost apărarea, nu atacul, dar există și excepții, printre care Israel și Cuba (Maniruzzaman, 1982).

Statele își aleg politici care le reflectă cel mai bine interesele, fie printr-un rol mai pasiv și neutru, fie printr-un angajament activ. Sporirea influenței nu duce întotdeauna la o creștere a gradului de securitate. Ele au nevoie de un sistem internațional pașnic și de garanții din partea unor state sau organizații puternice. Proiectul de securitate și apărare comună a fost ideea marilor state europene, dar obiectivul de a fi poziționat conform propriilor interese în sistemul internațional a fost principalul motiv care a forțat aproape toate statele mici să adere la o organizație cu vocație de securitate. Diferența dintre statele care au reușit să supraviețuiască și cele care au dispărut este aceea că unele state au aderat la alianțe militare, asumându-și, în acest fel, angajamente care le-au condus către atingerea obiectivului dorit: asigurarea securității.

Alianțele pot fi bilaterale sau multilaterale, pot fi realizate cu puteri mici și mari. Avantajul alianței este cel al ajutorului militar în caz de necesitate. Există o situație în care un stat mic ar putea obține protecția unui mare aliat: când primul are capacitatea de a servi interesele puterii. Cele mai bune exemple, în acest sens, sunt Israelul, protejat de SUA, interesate de Orientul Apropiat, și Cuba, protejată de URSS, interesată de SUA. Alianțele reunesc, de obicei, membri cu interese și ideologii strategice similare. Alianțele moderne, precum NATO, sunt extrem de instituționalizate, cu un angajament colectiv formal de a-și apăra țările membre.

Aderarea la alianțe poate avea și dezavantaje. De exemplu, Uniunea Sovietică a invadat Afganistanul, în 1979, la invitația lui Babrak Kamal, în temeiul Tratatului de Prietenie, Bună Vecinătate și Cooperare, semnat în 1978. În cadrul tratatelor multilaterale și bilaterale semnate cu majoritatea statelor foste colonii din Africa, Franța a provocat, deseori, schimbări de guvernare în acele țări, intervenind în Camerun, Congo, Ciad, Niger, Mauritania, Gabon, în 1964, și în Republica Centrafricană, în 1967. Alianța a funcționat ca o sabie cu dublu tăiș.

O altă problemă ar fi aceea că Marile Puteri joacă un rol imens în gestionarea riscurilor din statele mici, oferindu-le resurse suplimentare, capacități militare și sprijin politic, dar, în schimbul protecției, le pot limita libertatea. Există și o altă opțiune strategică pe care statele o pot folosi: alianțele regionale. Pe de o parte, India a încheiat tratate de apărare cu vecinii – Bhutan, Nepal, Bangladesh – pentru a-i feri de influențele puterilor exterioare, în special ale Chinei. Pe de altă parte, China a încheiat un pact de neagresiune cu doi dintre vecinii săi – Birmania și Afganistan –, pentru a împiedica aderarea lor la o alianță cu India, în cazul unei confruntări militare sino-indiene. De asemenea, statele arabe au format două alianțe succesive, pentru a combate sionismul și a lupta împotriva Israelului.

Există mai multe strategii pe care statele mici le folosesc: se pot alinia cu statele care le amenință, subordonându-se, de bună voie, unei mari puteri, pentru a obține mai multă protecție, ordine publică, securitate sporită și integritate teritorială sau se pot alia cu alte puteri împotriva unui potențial agresor, pentru a obține niveluri mai mari de securitate. Alinierea poate stimula regimurile slabe și le poate spori reziliența, motiv pentru care există state în care instabilitatea internă motivează elita politică să se alinieze cu țările mai puternice, căutând să îmbunătățească situația (Vaiacekuskaitė, Ibid.).

Statele mici și mijlocii mai pot utiliza acoperirea strategică atunci când nu vor să sprijine o parte sau o putere, temându-se că acest lucru ar putea duce la riscuri mai mari de securitate. Această strategie se încadrează între echilibrare și *bandwagoning*¹. Un exemplu practic de implementare a unei astfel de strategii ar putea fi cazul țărilor din Asia de Sud-Est care, datorită influenței directe a Statelor Unite și Chinei, preferă această opțiune de strategie de securitate. Acest tip de politică ține de nealiniere, fiind, adesea, utilizată de statele din lumea a treia.

O altă strategie este neutralitatea, în cazul unui conflict. Din perspectivă juridică, statelor neutre li se cere să nu participe la războaie și să nu facă parte din alianțe militare sau să susțină un stat din punct de vedere militar. În vederea respectării neutralității, așezarea geografică este importantă, deoarece poziția neutră trebuie să fie strategic avantajoasă pentru puterile majore sau să nu le împiedice în atingerea obiectivelor. Aici, putem menționa cazul Belgiei, a cărei neutralitate a fost încălcată de Germania în 1914 și 1940, pentru a intra cu trupele în Franța, deși cele două puteri au graniță comună.

Dezavantajul statului neutru este acela că ar trebui să fie gata să se apere în cazul încălcării integrității sau suveranității teritoriale. Elveția a ales să rămână neutră și să continue, formal, să urmeze această politică și astăzi. Cu toate acestea, este activă în afacerile internaționale, a sprijinit organizațiile care lucrează pentru consolidarea păcii și a devenit un centru al asociațiilor care gestionează situațiile de criză.

1 În relațiile internaționale, *bandwagoning* apare atunci când un stat se aliază cu o putere mai puternică, adversară, și admite că adversarul, transformat în partener, câștigă în mod disproporționat în ceea ce cuceresc împreună (<https://www.thefreedictionary.com/bandwagoning>).

Lumea a treia consideră neutralitatea de tip elvețian extrem de atrăgătoare. Prințul Sihanouk al Cambodgiei, șeful Mujibur Rahman din Bangladesh și regele Birendra din Nepal, de exemplu, și-au exprimat dorința de a-și transforma țările în „Elveția Asiei”, dar neutralitatea în comunitatea internațională este mai ușor de dorit decât de realizat (Ibid.).

Statele mici au nevoie de capacități diferite pentru a aborda complexitatea provocărilor de securitate cu care se confruntă. Acest lucru necesită colaborarea cu diverși actori și furnizori de securitate, pentru a atenua riscurile. Dincolo de alianțele militare, există organizații internaționale puternice: la nivel mondial – ONU – are drept scop menținerea păcii, fiind un garant al securității statelor mici și mijlocii, iar la nivel regional există Organizația Statelor Islamice, Uniunea Africană etc.

SCURTE STUDII DE CAZ – SECURITATEA STATELOR MICI

Dacă analizăm exemplul statelor baltice, constatăm că securitatea lor depinde, în mare măsură, de factori externi. Lituania, Letonia și Estonia sunt situate într-un mediu de operare comun, care se confruntă cu un set similar de amenințări și provocări de securitate. Aceste provocări sunt, în mare parte, legate de dominația Rusiei în regiune și de acțiunile sale asertive de creștere. Pentru a supraviețui, au folosit diverse instrumente și strategii.

După recăștigarea independenței, Lituania, Letonia și Estonia au ales să nu rămână fără alianțe, căutând să se integreze în instituțiile euroatlantice, și anume în NATO și în UE, să coopereze cu SUA, încercând, în același timp, să intensifice cooperarea trilaterală de apărare (BALBAT, BALTRON, BALTNET) (Baltic Defence Co-operation, 2014) și să caute soluții comune cu privire la modul de consolidare a capacității lor de apărare. După 2014, în fața tensiunilor în creștere din regiune, au început să-și reajusteze politicile de securitate, concentrându-se pe întărirea capacităților naționale de apărare.

În cazul Filipinelor, armată slabă și birocrăția coruptă fac țara vulnerabilă în fața amenințărilor interne și externe. Filipine au dificultăți în a patrula vasta lor întindere de apă din cauza lipsei de echipamente și resurse, generată de finanțarea limitată a securității și apărării la frontieră. În dorința de a compensa această slăbiciune, există planuri de consolidare a cooperării cu statele de la graniță, cu interese maritime comune, consolidarea alianțelor, încheierea de noi acorduri de securitate și extinderea angajamentelor cu organizații regionale și internaționale. Mentalitatea de securitate și orientarea politică (de exemplu, construirea națiunii, pragmatism economic, forțe armate orientate în interior, adăpost instituțional) sunt tipice unui stat mic (Domingo-Almase, Ibid.).

Națiunile lumii a treia (Egipt, India, Indonezia, Iran etc.) au urmărit o „strategie activă”, orientată către exterior și o politică externă expansivă, în scopul afirmării identității și existenței lor naționale pe arena internațională. În acest sens, fostul președinte al Republicii Arabe Unite, Gamel Abder Nasser, a folosit propaganda,

naționalismul arab, subversiunea și a crescut forțele armate, acțiuni care au dus la creșterea prestigiului Egiptului în arena internațională. Indonezia, sub președinția lui Sukarno, a urmat o „*politică de confruntare*” cu Malaiezia. Forțele armate indoneziene au „*eliberat*” West Irian, succesorii lui Sukarno au urmărit o politică externă mai puțin agresivă, dar nu au ratat ocazia de a anexa Timorul de Est. În 1999, sub presiunea ONU, Indonezia renunță la Timor, iar în 2002, acesta devine stat independent.

Nepalul este o țară slab dezvoltată, care ocupă un loc periculos din punct de vedere geopolitic, deoarece este situat între doi giganți: India și China. Relațiile cu India erau contradictorii: India făcea investiții în economie, dar reprezenta și un refugiu pentru liderii opoziției din Nepal. Lucrurile au început să se schimbe, după 1955, când regele Mahendra a reușit să aducă factorul chinez în zona Himalaya, ca potențial contra-echilibru pentru India, numind politicieni pro-chinezi sau pro-indieni ca prim-miniștri, în funcție de interesele politice. A lansat o nouă direcție de „*nealinie cu prietenie egală*” (sfârșitul relației speciale cu India), fiind semnat primul acord comercial și de ajutor cu China, pus în aplicare de un prim-ministru anti-indian (Maniruzzaman, *Ibid.*). Totuși, optsprezece luni mai târziu, pentru a menaja India, Mahendra l-a înlocuit, pentru scurt timp, cu un nou prim-ministru. Acesta s-a apropiat prea mult de India, motiv pentru care a fost demis după trei luni. Președintele a preluat conducerea administrației și a adăugat o nouă dimensiune politicii sale de echilibru, prin încheierea, cu URSS, a unui acord economic. Măsurile luate și-au dovedit eficiența: astfel, în 1955, Nepalul avea relații diplomatice cu cinci țări, iar în 1959, era deja recunoscut de 24 de guverne și admis în Organizația Națiunilor Unite. În 1968, Nepalul a fost ales în Consiliul de Securitate al ONU, ca membru nepermanent.

În timpul Războiului Rece, România, sub conducerea lui Nicolae Ceaușescu, făcea parte din Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER), dar se opunea unei planificări supranaționale, comerțul exterior era orientat spre estul și vestul Europei, încheiase o serie de tratate economice cu Mongolia, Cuba, China etc. România mergea pe ideea de stat-națiune, care are dreptul să decidă asupra politicii externe. În timp ce Moscova milita pentru subordonarea intereselor naționale intereselor comunității comuniste, statul român și-a păstrat o linie independentă și a avut o poziție mai nuanțată față de statele membre ale Tratatului de la Varșovia (Stephen, 1984). Nicolae Ceaușescu a menținut o relație bună atât cu Statele Unite ale Americii, care erau interesate de așezarea geopolitică a României, cât și cu Republica Populară Chineză, fapt care a avut drept consecință evitarea invadării României de către URSS, în 1968.

În dimineața zilei de 21 august 1968, la cererea URSS-ului, soldați sovietici, maghiari, polonezi, est-germani, bulgari au intrat în Cehoslovacia. În după-amiaza aceleiași zile, Nicolae Ceaușescu s-a adresat mulțimii aflate în fața sediului

Comitetului Central al Partidului Comunist Român, exprimându-și dezacordul în legătură cu acest abuz. În momentul în care s-a opus unei acțiuni decise de Moscova, președintele spera ca România să fie susținută de statele rivale URSS-ului: China, SUA, Iugoslavia. Așteptările au fost justificate. La 23 august 1968, cu ocazia recepției organizate de Ziua Națională la Ambasada României din Beijing, premierul chinez, Zhou Enlai, a afirmat că România poate conta în apărarea independenței sale pe sprijinul poporului chinez (Tomozei, 2016). La rândul său, ca răspuns la apelul diplomatului român, Corneliu Mănescu, președintele SUA de atunci, Lyndon Johnson, le transmitea sovieticilor următoarele cuvinte profetice: „*Nu asmuțiți câinii războiului!*” (Betea, 2009, p. 59). Pe 24 august 1968, Ceaușescu s-a întâlnit cu președintele Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, Iosip Broz Tito, la Vârșeț, o localitate apropiată de granița celor două țări, unde a primit asigurări că se poate retrage oricând pe teritoriul iugoslav (Marcu, 2012). S-a mai discutat și posibilitatea formării unui eventual front comun de apărare împotriva Moscovei. În august 1968, situația lui Ceaușescu s-a complicat: la granițele României cu Uniunea Sovietică fuseseră masați 235.000 de soldați aparținând Comandamentelor Odessa, Lvov și Kiev (Marcu, *Ibid.*). Întrucât în dreptul gurilor Dunării și al litoralului românesc al Mării Negre staționau nave ale flotei sovietice, Dean Rusk, șeful Departamentului american de Stat, i-a solicitat URSS, printr-o notă înmănată ambasadorului sovietic la Washington, Anatoli Dorînin, „*să nu invadeze România, întrucât consecințele vor fi impredictibile*” (Betea, *Ibid.*, p. 60).

În interiorul statului român au fost luate o serie de măsuri în vederea rezistenței în fața unei eventuale invazii sovietice: a fost mobilizată armata, au fost înființate Gărzile Patriotice, a fost votată *Legea privind pregătirea tineretului pentru apărarea patriei*, introducându-se obligativitatea participării la cursuri de pregătire militară pentru toți elevii. Securitatea a făcut numeroase cercetări, analizând modul în care se desfășurase invadarea Cehoslovaciei, în ideea unei eventual scenarii care s-ar fi putut petrece și în România (Watts, 2011, p. 379). Numărul turiștilor sovietici a fost ținut sub observare, iar aeroporturile au fost puse sub pază strictă. Refuzul autorităților române de a permite operațiuni militare pe teritoriul său a făcut dificil un scenariu ca cel aplicat în Cehoslovacia (Marcu, *Ibid.*).

România și-a continuat drumul independenței în relațiile de natură externă și se sugerează, adesea, că ar putea servi ca un *modus vivendi* între o superputere și o putere mai mică, pentru modalitatea în care a obținut o autonomie substanțială în relațiile externe, înconjurată fiind, totuși, de state comuniste.

CONCLUZII

Încă din perioada Antichității, putem vorbi despre existența unor state mici și a unor state mari. Despre conducători destoinici, carismatici sau, dimpotrivă, despre dictatori. Sistemul internațional de putere este format din state mici și state

mari. Deși „mic”, un astfel de stat poate influența, într-o oarecare măsură, buna funcționare a întregului sistem internațional.

Rolul statelor mici și mijlocii în relațiile internaționale este destul de puțin studiat. Totuși, potrivit unora dintre experții în domeniu, s-a ajuns la concluzia că, în general, statele mici aleg multilateralismul din două motive: ca mod de influențare și ca mijloc de a restrânge statele mai mari. Un stat mic este capabil să își dezvolte prioritățile și să utilizeze, în cadrul unei coaliții din care face parte, strategiile acesteia pentru a-și construi imaginea.

Observăm, astfel, că statele care reușesc să își construiască o imagine plauzibilă și să-și atingă obiectivele de politică externă beneficiază de o strategie de securitate curajoasă și bine elaborată.

BIBLIOGRAFIE:

1. Betea, L. (coord.). (2009). *21 august 1968. Apoteoza lui Ceaușescu*. Iași: Editura Polirom.
2. Domingo-Almase, D.A. *Small state security syndrome: understanding the Philippines'*. National Security Strategy, <https://theasiadialogue.com/2019/02/19/the-long-read-small-state-security-syndrome-understanding-the-philippines-national-security-strategy/>, accesat la 2 august 2020.
3. Gashi, B. *Small States and National Security*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2818984, accesat la 2 august 2020.
4. Larrabee, S. (1984). *The Challenge to Soviet Interests in Eastern Europe: Romania, Hungary, East Germany*. Santa Monica, CA: RAND Corporation, <https://www.rand.org/pubs/reports/R3190.html>, accesat la 12 septembrie 2020.
5. Maniruzzaman, T. (1982). *The Security of Small States in the Third World*. The Strategic and Defence Studies Centre, The Research School of Pacific Studies, The Australian National University Canberra, Australia and London, England and Miami, Florida, USA, <http://bellschool.anu.edu.au/sites/default/files/publications/attachments/2016-03/sdsc-maniruzzaman.pdf>, accesat la 2 august 2020.
6. Marcu, I. (2018). *A fost România aproape de o invazie sovietică în 1968?* În „*Historia*”, <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/a-fost-romania-aproape-de-o-invazie-sovietica-in-1968>, accesat la 2 august 2020.
7. Thorhallsson, B. (2018). *Studying small states: A review*. În „*Small States & Territories*”. Vol. 1, nr. 1, https://www.researchgate.net/publication/327074818_Studying_small_states_A_review, accesat la 24 octombrie 2020.
8. Tomozei, D. (2016). *Statul în Secolul XXI – modelul chinez*. Editura Corint, <http://romanian.cri.cn/221/2017/08/29/1s181435.htm>, accesat la 24 octombrie 2020.
9. Vaicekaskaitė, Ž.M. (2017). *Security Strategies of Small States*. În „*Changing World Journal on Baltic Security*”, accesat la 2 august 2020.
10. Watts, L.L. (2011). *Ferește-mă, Doamne, de prieteni. Războiul clandestin al blocului sovietic cu România*, traducere de Camelia Diaconescu. București: Editura RAO.
11. Baltic Defence Co-operation, 2014, <https://www.mfa.gov.lv/en/security-policy/co-operation-with-nato-member-states-and-candidate-countries/baltic-defence-co-operation-main-joint-projects>, accesat la 2 august 2020.